

U W
18636

Ueber ✓
die Nothwendigkeit des
Futterbaues
und
der künstlichen Weiden
von v. M.

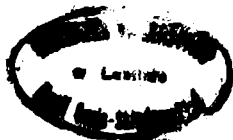
Dritte vermehrte und verbesserte Auflage.

O
potrzebie uprawy paszy
i
sztucznych pastwisk
przez M.

Trzecie pomnożone i poprawione wydanie.

Posen, Berlin und Bromberg, 1836.,
bei E. S. Mittler.

A-5922

P201/53/26

Vor dreißig Jahren ungefähr hatte man bei allen Gütern viel mehr Weide als jetzt. Es lagen überall große Strecken ungebauten Landes, in den Wäldern wurden selten Schonungen angelegt, man konnte überall hüten; fast jedes Gut hatte große Brüche, die noch nicht entwässert waren, und wo das Vieh den größten Theil des Jahres bis in den späten Herbst hinein seine Nahrung fand. Jetzt aber siehet es anders aus. Man hält überall mehr Schaafe und Vieh als sonst; die Wälder sind verkleinert und gerodet, werden beackert, und in den noch übrigen Theilen werden Schonungen angelegt; die Brüche sind abgetrocknet und werden als Wiesen benutzt; alles, was man nur irgend hat können unter den Pflug nehmen, ist mit Früchten bebaut. Denn als in den Jahren 1804, 5 und 6 das Getreide so viel galt, da bekam man Lust, mehr Getreide zu gewinnen, und alles wurde urbar gemacht. Nun sind jetzt noch die Separationen dazu gekommen. Die meisten kleinen Besitzer haben bloß reinen Acker, ohne Wiesen und ohne Weide; die Weidengerechtigkeiten in fremden Wäldern sind abgeldet, es will auch keiner mehr ein Stückchen wüste liegen lassen; jeder denkt, je mehr er ausset, desto mehr wird er erndten, und alles wird besät und beackert. Zugleich wollen aber die Leute schönes und großes Vieh haben, und jeden Holländer und Bauer, und fast auch die meisten größeren Gutbesitzer

Handwritten signature or note at the bottom right.

.

Przed około lat trzydziestu wszystkie dobra miały daleko więcej pastwisk niżeli teraz; wszędzie znaczne przestrzenie leżały odłogiem; w borach rzadko kiedy zakładano zagajenia; wszędzie paść się mogły trzody; każda prawie włość miała wielkie sapy, które niebyły jeszcze osuszone, a na których przez większą część roku aż do późnej jesieni miało bydło pożywienie. Teraz się to zmieniło; każde gospodarstwo utrzymuje dziś więcej owiec i dobytku aniżeli przed laty; bory zmniejszone i wyrudowane; z nich powstały grunta orne, a reszty użyto na zagajenia; sapy osuszone zamieniły się w łąki; owo zgoła wszystko, co tylko dało się zorać, obsiano; kiedy bowiem w r. 1804. 5tym i 6tym zboże tak dobrze płaciło, lud zaczął się brać ochoczo do uprawiania tém więcej zboża i pomnażania ziemi ornój. Do tego nastąpiły teraz jeszcze separacje; większa część małych gospodarzy posiada tylko rolę bez łąk i bez pastwisk, a wolność pasania w cudzych borach ustała w skutek regulacyi; niechce już też nikt zostawić kawałka ziemi bez użytku; każdy sobie myśli: im więcej zasiejesz, tém więcej sprzątniesz — a tak wszystko dziś obsiewa się i orze. Każdy przytém pragnie mieć piękny i rosły dobytek, pomimo narzekań tak holendra i chłopa, jak po większej części zna-

hört man über Mangel an Weide klagen; also alle fühlen, daß gute und hinlängliche Weide eine nothwendige Sache sei. Es ist aber auch ganz natürlich, daß man jetzt diesen Mangel immer mehr fühlt. Es muß zwischen Winter- und Sommerfutter ein Gleichgewicht seyn, man muß von beiden gleichviel haben. Die meisten Wirthe aber sorgen bloß für Winterfutter, d. h. für Stroh und Heu, und verringern das Sommerfutter, d. h. die Weide, immer mehr, und eben weil sie diese nun zu wenig haben, so fehlt es ihnen auch wieder am Winterfutter und sie können nicht Vieh genug halten. Daß wenige Vieh kommt mager in den Winter, und nun haben sie nichts als kraftloses Stroh zu füttern, und da kommt ihr armes Vieh immer aus einer Noth in die andere; hat dagegen das Vieh hinlängliche Weide gehabt, und kommt in gutem Stande in den Winter, so kann man es mit viel wenigerem Futter durchwintern, und es wird doch in gutem Stande bleiben; kommt es aber mager in den Winter, so kann man ihm noch so viel geben, und es wird mager bleiben.

Alle die Wirthe, die über Futtermangel klagen, meinen damit vorzüglich den Mangel an Winterfutter, und suchen oft kostbare Mittel hervor, um denselben zu decken, ja sie kaufen sogar wohl Heu oder Stroh, und sie könnten durch Anlegung guter künstlicher Weiden dem Futtermangel auf eine viel wohlfeilere Art abhelfen. Eine mit Gras oder Klee besäete Weide giebt im Frühjahr um 14 Tage früher und im Herbst noch 14 Tage länger reichliche Nahrung, also kann man dadurch für 4 Wochen das Winterfutter sparen. In vielen Wirthschaften jagen die Leute freilich schon im Anfang April, und bis im Herbst Schnee fällt, ihr Vieh heraus, ohne daß es draußen etwas zu fressen

czniejszych dóbr posiadaczy na niedostatek pastwiska; wszyscy tedy czują, iż dobre i dostateczne pastwisko jest niezbędnie potrzebném; i nie dziw też, iż niedostatek ten dziś coraz bardziej czuć się daje. Między zimową i letnią paszą powinna być równowaga, to jest jednej i drugiej trzeba mieć równo; większa jednak część gospodarzy pamięta tylko o zimowej paszy, to jest o słomie i sianie i zmniejsza coraz bardziej paszę letnią czyli pastwiska, i właśnie że tego za mało mają, zbywa im na paszy zimowej i niemogą utrzymać potrzebnego bydła. Szczupły dobytek idzie nędzny na oborę, gdzie go znowu na czas zimy czeka tylko nieposilna słoma; i tak biedne bydło z jednego niedostatku w drugi przechodzi; jeżeli zaś bydło miało dostatkem paszy i jeżeli w dobrym stanie idzie na oborę, daleko mniej potrzeba paszy na jego przezimowanie, a jednak pozostanie przy dobrej tuszy; skoro zaś stanie chudém na oborze, można mu dawać choć najwięcej, to jednak pozostanie chude.

Wszyscy ci gospodarze, którzy się skarżą na niedostatek paszy, rozumieją przez to niedostatek paszy zimowej i często wystawiają się na wielkie koszta, aby temu zaradzić, a nawet kupują siano i słomę, chociaż przez zakładanie pastwisk mogliby brakowi paszy w daleko tańszy sposób zapobiedz. Pastwisko zasiane trawą lub koniczyną daje z pozimku o dwa tygodnie prędzej, a na zimę o dwa tygodnie dłużej dostateczną paszę, a tak można przez to na cztery tygodnie paszy zimowej oszczędzić. Wielu gospodarzy wypędza wprawdzie swój dobytek na paszę już na początku Kwietnia, a w jesieni póki śnieg niespadnie, nie pytając się o to, czy

finde; dadurch thun sie sich aber vielen Schaden, denn ist im Frühjahr das Vieh schon draußen gewesen und hat sich doch nicht satt fressen können, weil es nur wenige grüne Spißchen fand, so will es das trockene Futter im Stall fast gar nicht mehr fressen, und im Herbst friert es oft mehr draußen aus, als es an den abgestorbenen harten Gräsern Nahrung findet, und wie viel Mist verträgt das Vieh, der für den Acker fast ganz verloren geht. Ueberhaupt haben die meisten Wirthschaften bis jetzt gar keinen Nutzen von dem Weidedünger, weil derselbe zu sehr zerstreut wird, und aus Mangel an Nahrung das Vieh nicht viel und mager mistet. Je besser das Vieh gefüttert wird, desto fetter und kräftiger ist auch der Dünger, und je mehr Stücke Vieh auf einem kleinen Stückchen Lande geweidet werden, um so mehr Vortheil wird der Weidedünger bringen. Im Regbruch grasen oft eine Menge Stücke Vieh wochenlang auf einem ganz kleinen Stückchen Wiese und bleiben Tag und Nacht auf demselben; endlich aber liegt so viel Mist darauf, daß das Vieh nicht mehr fressen mag, und es wird auf einen andern Fleck getrieben; den Mist breiten die fleißigen Wirthe täglich aufs Beste auseinander, und bald kann man sehen, wie viel der liegengebliebene Weidedünger genügt hat, denn es wächst so schönes Gras darauf, daß es in wenigen Wochen zu Heu gemäht wird.

In Holland und in den Niederlanden giebt es prächtige Wiesen, und die Leute dort machen das schöne Gras doch nicht zu Heu, sondern sie weiden es ab, obgleich sie gewiß recht fleißige Leute sind; aber das Abweiden macht ihnen wenig Kosten und bringt doch viel Geld, denn ihre Kühe geben viel Milch und ihre Ochsen werden so fett, daß sie von der Weide an den Fleischer verkauft werden. Wollten

bydło znajdzie jaką paszę, ale przez to nabawiają się wielkiej szkody, albowiem, jeżeli bydło z poziomu już było w polu, a niemogło się najść, ponieważ tylko małą trawę zgryzało, niechce potem w oborze wcale prawie jeść suchój paszy, a w jesieni często tylko więcęć na polu wymarznie, niż pożywienia z trawy twardój i suchój znajdzie. A ileżto bydło niepogubi mierzwy, która prawie całkiem stracona dla roli. W ogólności najwięcej gospodarzy niemają dotąd żadnego użytku z gnoju na pastwiskach pozostałego, dla tego iż ten za odlegle od siebie bywa upuszczany i że było z niedostatku pożywienia niewiele i chudą mierzwę wydaje. Im lepszą paszę ma bydło, tém tłusciejszy i silniejszy jest gnój, i im więcęć się bydła na małym kawałku pasie, tém więcęć można mieć pożytek z mierzwy na pastwisku. Na łęgu Noteci często się mnóstwo bydła na bardzo małym kawałku łąki przez kilka tygodni pasie, pozostając na nim dzień i noc, a nareszcie tyle na nim leży gnoju, iż bydło już się tam paść niechce i wtenczas pędzą je w inne miejsce, gnój zaś pilni gospodarze codziennie rozgarniają i wkrótce można widzieć na co się przydał gnój na pastwisku pozostały, albowiem rośnie na nim tak piękna trawa, iż po kilku tygodniach na siano posieczoną być może.

W Hollandyi i w Niderlandach są wyborne łąki, a przeciw tameczni mieszkańcy nieobracają trawy na siano, tylko ją wypasają, chociaż są bardzo pilnymi gospodarzami, ponieważ spasanie mało im robi kosztu, a jednak wiele przynosi zysku, albowiem krowy dają wiele mleka, a woły stają się tak spaśnemi, iż rzeźnicy z łąki je kupują. Gdyby zaś tę piękną trawę posiekli

sie das schöne Gras abmähen und zu Heu machen, so hätten sie viele Kosten davon, und der reine Gewinn würde am Ende nicht so groß seyn, als er jetzt ist. — Das habe ich hier nur erzählt, um zu beweisen, daß es nicht recht ist, wenn man bloß für Winterfutter sorgt; gutes Sommerfutter ist eben so wichtig. Vorhin habe ich gesagt, das Vieh komme bei uns immer aus einer Roth in die andere; eben so geht es aber auch dem Acker; er soll immer fortarbeiten, nämlich Stroh und Adener tragen, und bekommt keinen oder nur sehr wenigen Mist, wodurch er wieder zu Kräften kommen könnte; und daran ist gar nicht zu denken, daß man ihm Zeit ließe, sich auszuruhen, und doch braucht er das eben so gut, als ein Pferd oder Stück Vieh es nöthig hat. Der Acker muß eben so gut wie das Vieh Ruhe und Futter haben, d. h. er kann nicht alle Jahre Früchte tragen, und muß oft und viel Mist bekommen, das ist sein Futter. Hat ein Birth sein Land in drei Felder getheilt, so kann er die Brache erst in der Erndte zurechten, weil er auf der Brache hüten muß, und doch hat er auf derselben nichts zum Hüten, und weil er sie erst in der Erndte umpflügen kann, so taugt die Zurechtung nicht viel, und er hat im nächsten Jahre schlechteres Korn, als wenn er das Land recht frühzeitig zurecht gemacht hätte. Hat er das Korn abgeerndet, so wäre es gut, und die Sommerung würde im nächsten Jahre viel besser gerathen, wenn er den Kornstoppel recht bald wieder umpflügen könnte; aber das geht nicht, weil er auf demselben hüten muß. Manche aber thun dem Acker und dem Vieh noch mehr Unrecht. Sie bebauen noch einen großen Theil der Brache mit Kartoffeln oder Erbsen; nun muß das Land noch öfter tragen, und das Vieh hat noch mehr Arbeit und noch weniger Weide. Auf

i siano z niej zrobili, dużoby ich kosztowało, a nie-mieliby nareszcie tyle czystego zysku, ile go teraz ma-ją. Dla tego tylko to przytoczyłem, aby dowieść, iż niesłusznie jest mieć jedynie staranie o paszę zimo-wą; dobra pasza letowa jest równie ważną. Wyżej powiedziałem, iż bydło u nas zawsze z jednego nie-dostatku w drugi przechodzi, to samo dzieje się z rolą; ma ona ciągle rodzić, to jest wydawać słomę i ziarno, a jednak albo wcale nie dostaje, lub dostaje bardzo mało mierzwy, któraby jej znowu siły przywracać mogła, a o tém ani pomyśla, żeby jej zostawić czas do wypoczynku, który jej przecież tak jest potrzebnym, jak koniom lub innym zwierzętom. Rola musi tak dobrze mieć spoczynek i żywność jak bydło, to jest nie może ona wydawać rok rocznie płodów, a musi być często i dobrze mierzwioną i mierzwa ta jest jej pożywieniem. Jeżeli gospodarz ma swą rolę na trzy podzieloną pola, może ugor dopiero podczas żniw uprawiać, ponieważ na nim paść musi, a jednak niema na ugorze co paść, a że go dopiero w żniwa zorać może, na nie wiele więc przyda się mu uprawa, i w następnym roku ma żyto podlejsze, aniżeli by je miał uprawiwszy rolę w czasie przywoitym. Po sprząt-nieniu zboża dobrzeby było i jarzyna w przyszłym roku udałaby się daleko lepiej, gdyby ściernisko mógł znowu wcześniej przyorać; ale to nie idzie, bo na niem paść musi. Lecz niejedyn gospodarz szkodzi jesz-cze bardziej roli i bydłu, zasadzając nadto znaczną część ugoru ziemiakami (kartoflami) lub obsiewając gro-chem; a tak ziemia musi jeszcze częściej rodzić, bydło więcćj ma roboty a mnićj pastwiska. Tym sposobem

die Art kann ein Wirth noch so vieles und gutes Land haben, und noch so fleißig seyn, er kommt nicht vorwärts, sein Land wird nicht von Jahr zu Jahr besser, sondern wohl gar noch schlechter. Wenn er dagegen sein Land so möchte eintheilen, daß er einen kleineren Theil davon mit Getreide besäete, so könnte er mehr Kartoffeln bauen, die geben ihm viel Futter; er muß sie aber nicht verkaufen, sondern verfuttern, und behielt auch noch mehr Land zur Weide übrig. Ich sage, ihr müßt die Kartoffeln nicht verkaufen, sondern verfuttern, sie bringen euch dadurch mehr Geld, als durch den Verkauf; z. B. ihr verkauft jetzt eure alte Kuh im Herbst für 7 Thaler, mehr giebt euch kein Mensch dafür; nun rathe ich euch, verkauft sie nicht, gebt ihr täglich 3 bis 4 Meßen Kartoffeln, so frißt sie in drei Monaten ungefähr 20 Scheffel Kartoffeln, und der Fleischer giebt euch dann zum wenigsten 12, auch wohl 15 Thaler für die Kuh, also 5 bis 8 Thaler mehr als im Herbst. Sie hat euch unterdessen eine Menge Mist gemacht, und ihr habt doch mehr Geld, als wenn ihr die 20 Scheffel Kartoffeln zu Markt gefahren hättet; denn in der Regel giebt man euch nicht mehr als 6 gGr. für den Scheffel. Wer sich nur ein Pferd hält, muß wohl dreimal zur Stadt fahren, ehe er 20 Scheffel dahin schafft; jedesmal verzehrt er unterwegs einige Groschen, und so hat er nicht einmal 5 baare Thaler für seine Kartoffeln. Wenn ihr die Schaaf nicht den ganzen Winter auf der Saat umherlaufen ließt, wo sie oft alles zertreten, und ihnen lieber zu Hause zum Stroh oder zur Siede Kartoffeln gebet, so hättet ihr bessern Roggen und viel mehr Mist von den Schaafen. Durch die neue Eintheilung sollt ihr auch Land zur Weide übrig behalten; damit aber die Weide recht gut und nahrhaft sei,

gospodarz, chociażby miał najwięcej i najlepszej roli i przy największej pilności nie może przyjść do niczego; rola jego niepolepsza się od roku do roku, ale się jeszcze pogarsza. Gdyby zaś grunt swój tak podzielił, iżby mniejszą część zasiał zbożem, mógłby wówczas sadzić więcej kartofli, któreby mu przyniosły wiele paszy, lecz te nie sprzedać, ale spaść powinien, a nadto pozostałoby mu się jeszcze więcej roli na pastwisko. Powtarzam, iż niepowinniście kartofli przedawać, ale nimi paść, przezco więcej zyskacie, aniżeli je sprzedając. Na przykład sprzedacie starą krowę w jesieni za 7 Talarów, bo wam nikt za nią więcej nie da; ale ja wam radzę, nieprzedać jej, ale owszem dawać jej co dzień trzy do czterech mac kartofli, to zje w ciągu trzech miesięcy około dwudziestu szefli, a rzeźnik da wam wtenczas za nią najmniej dwanaście a może i piętnaście Talarów, a zatem pięć do ośmiu Talarów więcej, niż w jesieni. Przez ten czas zrobi wam też dużo gnoju, i tym sposobem zyskacie więcej grosza, jak gdybyście dwadzieścia szefli kartofli na targ wywieźli, albowiem zwykle szefel nie płaci więcej jak półtora złotego. Kto tylko ma jednego konia, musi czasem i trzy razy jechać do miasta, nim dwadzieścia szefli wywiezie; za każdą razą straci w drodze kilka groszy, a tak ani pięciu Talarów kartofle mu nieprzyniosą. Gdybyście przez całą zimą niewypędzali owiec na oziminę, gdzie często wszystko wydepcą, a lepiej im w domu do słomy lub siczki dawali kartofli, mielibyście lepsze żyto i daleko więcej mierzwy. Przez nowy podział macie także zostawić sobie pole na pastwisko; ażeby zaś pastwisko było dobre i pożywne, trzeba je posiewać trawami i białą koniczyną.

so muß sie mit Gras und weißem Klee besäet werden. Hätte dann das Land ein Paar Jahre als Weide gelegen und sich ausgeruht, so würde es auch eben so schönes Getreide tragen wie Neuland, und ihr würdet weniger aussäen als bis jetzt, weniger Arbeit haben und viel mehr einernnten; ihr hättet eben so viel Stroh als bis jetzt, dazu nehmt ihr die Kartoffeln, und euer Vieh hätte im Winter keine Noth, im Sommer aber hätte es gute Weide, und so wäre Alles im Stande. Die Leute denken nur gewöhnlich, ja die Besitzer von großen Gütern können das wohl thun, denn die haben viel Land, und wenn ein Gutsherr sich eine Bauernwirthschaft kaufen und so einrichten wollte, so würden sie sagen, ja der Herr hat viel Geld, der kann das wohl machen. Glaubt es mir nur, ihr könnt es in euren kleinen Wirthschaften und mit eurem wenigen Gelde eben so gut, und werdet verhältnißmäßig denselben Vortheil davon haben. Auch denkt ihr, wenn das Land ein Paar Jahre ruht, so wird es verwildern und ihr werdet es nicht mehr zurecht kriegen; das ist aber nicht wahr, denn die Quecken (Peden), die euch jetzt so viel Noth machen, die sterben grade aus, wenn das Land ein Paar Jahre ruht, und ihr müßt nur das Land, welches einige Jahre geruht hat, das erste Mal recht flach pflügen, dann könnt ihr die Schwarten ganz leicht mit der Egge zerreißen; das zweite Mal könnt und müßt ihr die sogenannte Wandfurchen tiefer pflügen. Sagt mir einmal, warum sind denn die Leute an der Neße oder an der Warthe reicher wie ihr? Sie bauen oft so wenig Korn, daß sie sich Brodkorn kaufen müssen, da sagt ihr, die haben auch besser Land; das ist freilich wahr, aber sie leiden auch oft viel Schaden bei großem Wasser, und sind doch reich. Sie sind aber bloß reich, weil sie im Sommer

Gdyby więc grunt leżał parę lat pastwiskiem i wypoczął sobie, wydałby też tak piękne zboże jak nowina, a mniejbyście potrzebowali ziarna do siewu jak dotychczas, mniejbyście mieli roboty a daleko więcej zbioru. Mielibyście równie tyle słomy jak dotąd; do tego teraz przydajcie kartofle, a dobytek wasz niemialby pewno biedy podczas zimy, w lecie zaś nie zbywałoby mu na dobrém pastwisku, i tak dogodziłoby się wszystkiemu. Pospolicie zdaje się ludziom, iż to tylko właściciele wielkich dóbr czynić mogą, bo oni mają wiele gruntu, a jakby dziedzic wsi kupił sobie gospodarstwo chłopskie i tak je chciał urządzić, powiedzieliby: tak, ten pan ma dość pieniędzy, to on to może zrobić. Wierzcie mi tylko, i wy możecie w waszych małych gospodarstwach i waszym małym groszem to samo zrobić i w stósunku ten sam mieć zysk. Zdaje wam się też, iż rola spoczywając przez parę lat schwaścieje i niebędzie jej można dać rady. Lecz to nie prawda, albowiem perz, któremu się opędzić niemożecie, właśnie niszczeje, gdy ziemia przez parę lat spoczywa; trzeba wam tylko rolę, która parę lat spoczywała, miałko podorać, potem możecie skiby łatwo bronami potargać, a następnie możecie i musicie głębiej odwrócić. Powiedzcie mi tylko, czemuż to ludzie nad Notecią lub Wartą lepiej się mają niż wy? Uprawiają oni nieraz tak mało żyta, iż na chleb kupować muszą. Dobrze — zwykliście odpowiadać — ale też oni mają lepszą rolę. Jest to prawda, lecz oni ponoszą także często klęski przez wielkie wylewy, a jednak mają się dobrze; są zaś jedynie dla tego przy dobrym bycie, że w lecie mają dobre pastwiska a na zimę wiele paszy; i wy

gute Weide und im Winter viel Futter haben, und ihr könnt euch durch Grassäen eben so gute Weide schaffen und durch die Kartoffeln eben so gutes Winterfutter bereiten. Ihr müßt euer Feld in 6 Felder theilen. Jetzt habt ihr gewöhnlich 3 Felder, eins ist Brache, eins trägt Korn und eins trägt Sommerung. Wenn ihr euer Feld werdet in 6 Felder getheilt haben, so besteckt ihr das eine mit Kartoffeln, das andere, was im vorigen Jahre Kartoffeln getragen hat, besäet ihr mit Sommerung, habt ihr guten Boden, so nehmt Gerste, Erbsen und Lein, bei schlechtem Boden nehmt Hafer oder Sommerroggen. Diese Früchte könnt ihr recht zeitig säen, also auch früh wieder abernden; wenn ihr gleich nach der Erndte den Stoppel umpflügt, so kann sich das Land wieder setzen, und ihr könnt in demselben Herbst noch wieder Roggen säen, der zumal nach den Erbsen und nach dem Lein recht gut gerathen wird. Ueber den Roggen könnt ihr entweder gleich im Herbst oder im nächsten Frühjahr Gras und Klee oben aussäen, und davon zwei Jahre eine schöne Weide haben; im zweiten Jahre aber müßt ihr wieder brachen und im Herbst Roggen säen; auf die Art habt ihr ein Feld mit Kartoffeln, ein Feld Sommerung, zwei Felder Winterung und zwei Felder Weide, und wenn es euch erscheint, als sei das zu viel, den sechsten Theil des ganzen Feldes, oder wie ihr nach eurer jetzigen Art zu sprechen sagt, ein halbes Feld mit Kartoffeln zu bestecken, und fürchtet ihr auch, gleich nach der Sommerung wieder Winterung zu säen, so könnt ihr in das Feld, wo die Kartoffeln hinkommen, auch noch ein Stückchen mit Sommerung besäen, nämlich das, wo ihr das Jahr vorher zur Winterung gemistet hattet und die Sache auf folgende Art anfangen. Sehet einmal, euer Feld ist nach eurer

możecie także przez sianie trawy mieć równie dobre pastwisko i przez kartofle przysposobić sobie na zimę równie dobrą paszę. Musicie grunta wasze na sześć pól podzielić; teraz zwykliście mieć trzy pola; jedno leży odłogiem, drugie obsiewacie żytem, trzecie jarzyną; jak tylko podzielicie grunt wasz na sześć pól, wtedy zasadźcie jedno kartoflami, drugie, z któregoście w roku przeszłym mieli sprzęt kartofli, zasiejcie jarzyną, i to jeżeli grunt dobry, jęczmieniem, grochem lub siemieniem, jeżeli lichey, owsem lub jarką.

Te zboża możecie bardzo rychło siać, więc też i rychło sprzętać; jeżeli zaraz po żniwach ściernisko porzecie, grunt się znowu uleży i jeszcze téj samój jesieni możecie zasiać żyto, które po grochu i po lnie dobrze się udaje. Na żyto możecie albo zaraz w jesieni lub z pozimku zasiać trawę i koniczynę, a będziecie przez dwa lata piękne pastwisko mieli, ale w drugim roku musicie znowu ugórować, a w jesieni żyto siać. Tym sposobem macie jedno pole kartofli, jedno pole jarzyny, dwa pola oziminy i dwa pola pastwiska, a jeżeli wam się zda za wiele szóstą część całego pola, czyli jak zwykliście mówić pół pola kartoflami zasadzić i jeżeli się zarazem boicie po jarzynie zaraz siać oziminę, możecie w polu, gdzie mają być kartofle, jeszcze kawałek jarzyną zasiać, to jest tam, gdzieście przeszłego roku nawieźli gnój na oziminę i rzecz tę tak przedsięwziąć. Uważcie tylko, wasze pole jest podług waszego sposobu podzieloném na trzy pola i wygląda teraz w roku 1836, tak:

bisherigen Art in drei Theile getheilt und sieht jetzt im Jahre 1836 so aus:

	I.	II.	III.
1836	Winterung.	Sommerung und etwas Kartoffeln.	Brache und etwas Erbsen oder Bicken.

Manche haben auch die Kartoffeln in der Brache, und säen gleich nach den Kartoffeln wieder Roggen; das taugt aber nichts, denn der Roggen wird nach den Kartoffeln selten oder nie eine gute Erndte geben; sie thun viel besser, die Kartoffeln in das Sommerfeld und die Erbsen in die Brache zu bringen. Hier ist also die Rede von den Wirthen, die die Kartoffeln im Sommerfelde haben. Nicht wahr, die Sommerung geräth euch selten recht gut? am sichersten gerathen die Kartoffeln und die Winterung, also diese Früchte müssen auch am meisten gebaut werden. Es ist besser, ihr säet etwas weniger Sommerung aus und steckt dafür mehr Kartoffeln. Bei einer Wirthschaft von 90 Morgen hattet ihr an Sommerung und Erbsen etwa 30 Morgen, bei der neuen Eintheilung sollt ihr doch 15 bis 20 Morgen haben, und besäet ihr die Gärten mit Sommerung, so wird sich der Verlust wohl ganz ausgleichen. Bis jetzt habt ihr immer sehr viel Mist in eure Gärten gefahren, und doch nicht viel Kartoffeln darin geerntet, weil es nicht gut ist, wenn alle Jahre dieselbe Frucht auf denselben Fleck kommt; nun bringt nur allen Mist und alle Kartoffeln aufs Feld und besäet die Gärten mit Sommerung; es steckt viel alte Kraft in den Gärten und sie haben seit langer Zeit kein Getreide getragen, da wird es ganz prächtig darin wachsen; im ersten Jahre könnst ihr Gerste und im zweiten

	I.	II.	III.
1836	Ozimina.	Jarzyna i cokolwiek kartofli.	Ugór i cokolwiek grochu lub wyki.

Niektórzy mają też kartofle w ugorze, i sięją zaraz po kartoflach znowu żyto, ale to nic warto, bo żyto po kartoflach nigdy albo rzadko tylko dobry plon wyda; lepiejby zrobili, gdyby kartofle zasadzili w polu jarzynném, a groch na ugorze zasiali. Tu więc jest mowa o gospodarzach, którzy mają kartofle w polu jarzynném. Nieprawdaż, iż jarzyny rzadko się udają, a najlepiej kartofle i ozimina; trzeba więc one najbardziej uprawiać. Lepiej jest, że mniej jarzyny wysiejecie, a za to więcej kartofli zasadzicie. W gospodarstwie 90 morgów obejmującym mieliście jarzyny i grochu około 30 morgów, przy nowym jednakże podziale macie mieć 15 do 20 morgów, a jeżeli ogrody obsiejecie jarzyną, szkoda zapewne się zupełnie wyrówna. Dotychczas zawszeście bardzo wiele gnoju na ogrody wywozili, a jednak nie wiele kartofli zbierali, a to dla tego, że nie jest dobrze, używać co rok ten sam grunt pod jedno i to samo nasienie. Wywoźcież teraz tylko wszystek gnoj w pole i kartofle na niem sadźcie, a ogrody zasiewajcie jarzynami. W ogrodach grunt ma wiele dawnej siły, a że już dawno zboża niewydawał, będzie wybornie rosło; w pierwszym roku możecie zasiał jęczmień, w drugim owies, lub koniczynę z jęczmieniem

Jahre Hafer darin bauen, oder Klee unter die Gerste säen und diesen einige Jahre benutzen; es ist sehr angenehm, nahe beim Hause einen solchen Grasgarten zu haben. Wenn ihr also nicht so viel Mist habt, um den sechsten Theil eures Feldes zu Kartoffeln bemisten zu können, oder wenn ihr glaubt, das wären zu viel Kartoffeln, so theilt nun das Feld, welches Winterung getragen hat, in zwei Theile, den einen Theil laßt zur Weide liegen und den andern besäet mit Sommerung und Kartoffeln; in den beiden andern Feldern macht es noch, so wie ihr's immer gemacht habt; euer Feld würde also im nächsten Jahre 1837 so aussehen:

	I.	II.	III.
1837	1. Weide.	2. Sommerung und Kartoffeln.	Brache und etwas Erbsen oder Wicken. Winterung.

Den Mist müßt ihr so viel wie möglich zu Kartoffeln verwenden, damit ihr nur erst mit dem Kartoffelbau vorwärts kommt; auch müßt ihr in den ersten Jahren noch nicht daran denken, Mäheklee zu bauen, sondern nur erst für bessere Weide sorgen, und dazu ist der weiße Klee, d. h. der weißblühende, besser als der rothe; euer Land hat noch zu wenig Kraft und ist bis jetzt immer zu flach gepflügt, um rothen Klee gut bringen zu können, später wird sich das schon finden. Wir wollen nun jedes der sechs Felder, die so nach und nach entstehen, einen Schlag nennen und ihm eine Nummer geben; darum habe ich hier No. 1 und No. 2 herein geschrieben. Nun kommt das Jahr 1838, da würde euer Feld so aussehen:

i używać jej lat kilka; bardzo jest przyjemnie mieć przy domu taki ogród z trawą. Jeżeli więc niemacie tyle gnoju, aby szóstą część pola na kartofle wymierzyć, albo jeżeli myślicie, że będziecie mieli za nadto kartofli, podzielcie pole, na którym była ozimina, na dwie części, jedną część pozostawcie na pastwisko, a na drugiej zasiejcie jarzynę i zasadzcie kartofle; w dwóch innych polach tak róbcie, jakście dotąd zawsze robili. Pole wasze wyglądałoby w r. 1837. tak:

	I.	II.	III.	
1837	1. Pastwisko.	2. Jarzyna i kartofle.	Ugó i cokolwiek grochu lub wyki.	Ozimina.

Gnoju musicie użyć ile możności pod kartofle, abyście tylko uprawę kartofli trochę polepszyli. Niemusicie też o tém myśleć, aby w pierwszych latach uprawiać koniczynę do sieczenia, ale musicie się naprzód starać o lepsze pastwisko, a do tego lepsza jest biała koniczyna, to jest biało kwitnąca niż czerwona; grunt wasz ma jeszcze za mało mocy i dotychczas zawsze jest za mało orany, aby mógł dobrze wydawać czerwoną koniczynę; później wszystko się znajdzie. Nazwijmy każde z sześciu pól, które jedno po drugiem powstanie, oddziałem i dajmy mu numer; dla tego oznaczyłem No. 1. i 2. Następuje teraz rok 1838. w którymby wasze pole tak wyglądało:

	I.		II.		III.
	1.	2.	3.	4.	
1838	Sommerung und Kartoffeln.	Erbfen.	Winterung.		Weide.

In No. 3 müßt ihr über die Winterung im Frühjahr etwas Gras und Klee säen, weil dieser Schlag zwei Jahre zur Weide liegen bleiben soll. Wie das Gras und Klee säen gemacht wird, will ich euch nachher noch beschreiben. Nun kommt das Jahr 1839 :

	I.		II.		III.	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1839	Erbfen.	Koggen.	Befäete Weide.	Weide.	Koggen.	Sommerung und Kartoffeln.

Wenn ihr es so macht, wie ich es hier beschrieben habe, so seht ihr, daß die Veränderung gar nicht so groß ist und euch auf keine Weise Schaden bringen kann; ihr behaltet eben so viel Winterung als ihr früher hattet, etwas Sommerung verliert ihr zwar, dagegen habt ihr mehr Kartoffeln und Erbsen, oder Wicken und mehr Weide; ich sage Erbsen oder Wicken, denn wo die Erbsen nicht gut gerathen, da thut man wohl, an ihre Stelle Wicken zu säen, namentlich wenn die Erbsen nicht gut kochen wollen; aber man muß nie Erbsen und Wicken dicht neben einander säen, sonst vermischt sich der Blüthenstaub und die Erbsen werden schlechter. Im Jahre 1840 geht es nun so weiter; in No. 1 waren 1839 Erbsen, deren Stoppel wird mit Koggen besäet, also 1840 steht in No. 1 Koggen. No. 2 trug Koggen, der mit Klee und Gras besäet wird, und ist nun 1840 besäete Weide. No. 3 ist Weide, die späterhin ge-

	I.		II.		III.
	1.	2.	3.	4.	
1838	Jarzyna i kartofle.	Groch.	Ozimina.		Pastwisko.

W numerze 3. musicie oziminę posiać z pozimku nieco trawą i koniczyną, dla tego że oddział ten ma dwa lata być pastwiskiem. Jak trzeba trawę i koniczynę siać, później wam powiem. Teraz następuje rok 1839.:

	I.		II.		III.	
	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1839	Groch.	Żyto.	Pastwisko zasiane.	Pastwisko.	Żyto.	Jarzyna i kartofle.

Jeżeli tak zrobicie, jak wam tu opisałem, zobaczycie iż odmiana wcale nie jest tak wielka i wcale nie może szkodzić; macie również tyle oziminy, ileście jej przedtem mieli; ubywa wam wprowadzić trochę jarzyny, ale za to macie więcej kartofli i grochu lub wyki i więcej pastwiska; mówię grochu lub wyki, bo gdzie się groch nie udaje, lepiej jest siać wykę, szczególnie jeżeli groch nieudaje się wrzący, ale nie trzeba nigdy grochu i wyki blisko siebie siać, bo wtenczas mięsza się z sobą pył kwicia i groch staje się gorszym. W roku 1840. tak dalej się robi; w numerze 1. był roku 1839. groch, którego ściernisko obsiewa się żytem, a zatem w roku 1840. jest pod numerem 1. żyto. Pod numerem 2gim było żyto posiane koniczyną i trawą, w roku 1840. będzie więc pastwisko. W numerze 3cim jest pastwisko, które później zostanie na ugór obróce-

bracht wird. No. 4 Roggen. No. 5 Kartoffeln und Sommerung. No. 6 Erbsen; also das Feld sieht so aus:

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1840	Roggen.	Weide.	Weide.	Roggen.	Kartoffeln und Som- merung.	Erbsen.

Wenn ihr diese Wirthschaft bis hierher werdet durchgeführt haben, so werdet ihr schon Lust bekommen, einen ganzen Schlag mit Kartoffeln zu bebauen, und ich möchte euch auch dazu rathen, denn das wird euch auch zum Wäheklee verhelfen; folgt meinem Rath; demnach würde nun euer Feld im Jahre 1841 so aussehen:

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1841	Weide.	Weide.	Roggen.	Kartoffeln.	Erbsen. Somme- rung mit rothem Klee.	Roggen.

Hier findet ihr gegen die früheren Jahre wieder eine Abweichung, nämlich in No. 5 müßten lauter Erbsen stehen, und ich habe hier geschrieben Erbsen und auch Sommerung mit rothem Klee; das kommt daher, ihr sollt nun Wäheklee haben, und ich will euch bereden, künftig auch etwas weniger Winterung zu bauen und einen Theil eines jeden Schlages drei Jahre lang mit Klee ruhen zu lassen. Auch über den rothen Klee kann man Gras säen, dann ist in dem Jahre, wo man ihn abweiden will (denn in der Regel ist er als Wäheklee nur ein Jahr gut zu brauchen), die Weide um so besser. Klee darf nicht zu häufig auf dieselbe Stelle kommen, sonst will das Land keinen mehr tragen; durch die Mischung mit Gras hat man dieses weniger zu fürchten, und bei dieser Eintheilung kommt der rothe Klee auch nur

Num. 4. żyto. Numer 5. kartofle i jarzyny.
Numer 6. groch. Pole więc tak wygląda:

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1840	Żyto.	Pastwisko.	Pastwisko.	Żyto.	Kartofle i Jarzyna.	Groch.

Jeżeli gospodarstwo wasze aż dotąd w ten sposób doprowadzicie, nabędziecie ochoty do zasadzenia całego oddziału kartoflami i jabym wam to radził, bo tym sposobem będziecie mogli mieć koniczynę do sieczenia. Usłuchajcie mojej rady; pole wasze będzie w r. 1841. wyglądać:

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1841	Pastwisko.	Pastwisko.	Żyto.	Kartofle.	Groch Jarzyna z czerwoną koniczyną.	Żyto.

Tu znowu różnicę w stósunku dawniejszych lat spostrzegacie, to jest pod Nrm 5. musiał tylko sam groch być siany, a ja tutaj napisałem groch i jarzynę z czerwoną koniczyną, a to dla tego uczyniłem, abyście teraz mieli koniczynę do sieczenia i radzę wam na przyszłość uprawiać mniej oziminy, a część jedną każdego oddziału pola przez trzy lata z koniczyną dla wypoczynku roli zostawić. Można także czerwoną koniczynę posiewać trawą, a wtedy w roku, w którym ma być spasaną tém lepszym będzie pastwiskiem, bo jako koniczyna do sieczenia zwykle tylko przez lato jedno może być użytą. Koniczyna niepowinna za często być sianą na jednem miejscu, gdyż nareszcie się nie uda; przez zmieszanie zaś jej z trawą mniej się tego

alle 12 Jahre auf dieselbe Stelle. Ihr sollt keinen Schaden dadurch haben; der eine Theil des Roggens kommt immer auf Land, welches geruht hat; euer Land wird nach und nach immer kräftiger, und da wird auf einem Morgen so viel stehen, wie sonst auf zweien; ihr habt also keinen Schaden, wenn ihr auch ein Paar Morgen weniger mit Roggen besäet. Im Jahre 1842 werdet ihr also bloß ein und einen halben Schlag Winterung haben, und euer Feld sieht dann so aus:

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1842	Weide.	Rogg:n.	Kartoffeln.	Erbsen. Sommerung mit rothem Klee.	Roggen. Wähe: Klee.	Weide.

Auf diese Art wirthschaftet nur einige Jahre fort, dann habt ihr die Sache schon gelernt, und ihr werdet von selbst, wenn euer Acker von Jahr zu Jahr an Kraft zunimmt, noch einige Aenderungen vornehmen.

Euer Düngerhaufen wird sich auch so vergrößern, daß ihr werdet im Stande seyn, mehr als einen Schlag jährlich auszubringen, und so könnt ihr dann dem Schlage, der Ruhe gehabt hat, auch etwas Dünger geben, und statt Roggen Weizen säen, oder z. B. 1843 in No. 5 die Hälfte, die rothen Klee gehabt hat, düngen, und wenn ihr schweren Boden habt, diesen Theil mit Raps besäen, und im Jahre 1844, wo ganz No. 5 mit Roggen besäet werden soll, den Theil, der Raps gehabt hat, mit Weizen besäen. Hier in der Tabelle No. I. habe ich die ganze Fruchtfolge zusammengestellt und bis zum Jahre 1848 durchgeführt. Wer den Uebergang so allmählig macht, kann keinen Schaden dadurch haben, und nur die Landwirth, die zu plöglich und mit einem Mal Alles

obawiać należy i podług tego podziału tylko co 12 lat koniczyna na tém samym miejscu wypadnie. To wam żadnej szkody nie przyniesie; jedna część żyta pójdzie zawsze na ziemię wyczętą; rola wasza będzie co raz mocniejszą, a wówczas na jednym morgu będzie żyta tyle, ile dawniej na dwóch; nie stracie więc na tem, chociaż parę morgów mniej żytem obsiejecie. W roku 1842. będziecie przeto tylko półtora oddziału oziminy mieli, a wasze pole będzie tak wyglądało:

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1842	Pastwisko.	Żyto.	Kartofle.	Groch. Jarzyna z czerwoną koniczyną.	Żyto. Koniczyna do sieczenia.	Pastwisko.

Gospodarujcie tylko w ten sposób przez lat kilka, a pojmiecie go i sami różne porobicie odmiany, skoro wasze grunta od roku do roku coraz więcej mocy nabiorą.

Mierzwa o tyle się też wam powiększy, iż będziecie mogli co rok więcej niż jeden oddział wymierzyć, a tak potraficie nawet oddziałowi, który wyczętywał, udzielić nieco mierzwy i zamiast żyta siać pszenicę, albo n. p. r. 1843. w numerze 5. połowę, na której była czerwona koniczyna, wygnoić, i jeżeli macie mocny grunt, część tę zasiać rzepiem, a w roku 1844. w którym cały numer 5. ma być żytem zasiany, tę część na której był rzep, pszenicą obsiać. Tu w tabeli Nr 1. wypisałem, jak płody mają po sobie aż do r. 1848. następować. Kto tak zwolna od jednego do drugiego przechodzi, nie może na tem szkodować, i tylko ci gospodarze, którzy nagle i od razu wszystko na polu

auf dem Felde veränderten, die sind mehr rückwärts als vorwärts gekommen. Nun werdet ihr sagen: ach, wie sieht das bunt aus, wer kann das im Kopfe behalten! Und ihr könnt mir glauben, es ist viel leichter zu behalten und einfacher, als bei der Dreifelder-Wirthschaft; sehet nur einmal die kleine, durch sechs Jahre durchgeführte Tabelle No. II. von einer Dreifelder-Wirthschaft an, wie viel graue Brache ist da, die nichts trägt, wie schwer ist es zu behalten, wo man in der Brache vor 3 oder vor 6 Jahren gedüngt hat, oder im Sommerfelde, wo man doch jedesmal den Lein, den Hafer, die Gerste, die Kartoffeln auf einen andern Fleck bringen will, als wo sie vor 3 Jahren gestanden haben; das ist viel schwerer zu behalten, als bei einer Schlag-Wirthschaft, wo alles so regelmäßig fortgeht. Und daß manche Wirthe nicht vorwärts gekommen sind bei solchen Neuerungen, das liegt auch daran, daß sie auf ihrem bisher schlecht und kraftlos bewirthschafteten Acker dieselben Früchte bauen und dieselbe Fruchtfolge mit einem Male einführen wollten, die sie auf andern Gütern fanden, und bedachten nicht, daß auf jenen Gütern schon viel mehr Kraft und eine ganz andere Kultur im Acker sei, als bei ihnen, und darum werdet ihr auch, wenn euer Acker den sechsjährigen Umlauf nach dieser neuen Art erst ein- oder zweimal durchgemacht hat, andere Früchte bauen und eine andere Fruchtfolge mit Nutzen einführen können. Z. B. beim ersten Umlauf rathe ich euch nur zum Weideklec, beim zweiten Umlauf schon zum Röhcklee, und wenn euer Boden sonst dazu geeignet ist, beim dritten Umlauf gar zu Kaps und Weizen. Wollt ihr aber durchaus bei eurer Dreifelder-Wirthschaft bleiben, so will ich euch noch ein Mittel sagen, wie ihr es ganz leicht schon etwas verbessern könnt. Ihr

poodmieniali, więcj stracili, niż zyskali. Ale otoż powiecie teraz, Jakżeto pstro wygląda; komu się to w głowie pomieści! Lecz wierzcie mi, iż to daleko łatwiej spamiętać i to jest prościęj, niż przy gospodarstwie trzechpolowém. Zapatrzcie się tylko na tę małą na lat sześć urządzoną tabelę pod Nr. 11. gospodarstwa trzechpolowego, ile to tam jest próżnego ugoru, co nic nie przynosi, jak trudno jest spamiętać, gdzie się mierzwiło przed trzema lub 4ma laty, lub w polu jarzynném, gdzie staramy się len, owies, jęczmień, kartofle zawsze na inném mieć miejscu, niż gdzie były przed 3ma laty; to daleko ciężęj spamiętać, jak przy gospodarstwie wielopolowém, gdzie wszystko tak regularnie po sobie następuje. A że niektórzy gospodarze niepoprawili stanu swego przez takie nowości, ta tego przyczyna, iż na swojej roli, na której dotychczas źle i bez należytego mierzwienia gospodarowali, te same płody uprawiają i od razu chcieli zaprowadzić ten sam płodozmian, który w innych dobrach widzieli, a niezastanowili się, iż tamte już daleko więcj mocy miały i że wcale inny był stan ich uprawy, a niżeli u nich, i dla tego też, skoro rola wasza raz lub dwa razy przebiegnie tę sześćioletnią kolęj podług nowego sposobu, dopiero będziecie mogli inne płody uprawiać i inny płodozmian z pożytkiem zaprowadzić. Na przykład przy pierwszym przebiegu radzę wam tylko koniczynę na pastwisko, przy drugim przebiegu już koniczynę do siewienia, a jeżeli grunt wasz jest do tego zdalny przy trzecim przebiegu nawet rzep i pszenicę. Jeżeli zaś koniecznie chcecie pozostać przy trzypolowém gospodarstwie, tedy wskażę wam jeszcze jeden sposób do niejakięj poprawy.

müßt im Frühjahr, wo euer Vieh noch im Sommerfelde oder auf den Wiesen weiden kann, die Brache umpflügen, gut abeggen und mit Knörrich (*Spörgel*, *Spergula arvensis*) besäen; der wächst sehr rasch, ihr könnt euer Vieh dann darauf weiden, und so werdet ihr doch viel bessere Weide haben als bis jetzt, auch wird das sehr zeitige Umpflügen der Brache sehr helfen; versucht das einmal mit einem kleinen Stückchen in der Brache. Der Same von dem Spörgel ist auch leicht zu gewinnen, und wenn ihr nur ein kleines Stückchen zum Samen stehen laßt, da könnt ihr eine ganze Menge davon erndten, und wenn ihr einige Quart Samen habt, so könnt ihr ein großes Stück damit besäen, denn er wird so gesäet wie Mohr. Zugleich wollte ich euch auch sagen, Gras und Klee wird auch so gesäet. Ihr müßt aber Gras und Klee nicht zusammen mischen, sonst säet ihr ungleich; die Kleedörner sind schwerer als der Grassamen und würden alle auf eine Seite fliegen; ihr müßt also erst Klee säen und dann das Gras darüber. Treffet ihr gerade feuchte Witterung, so braucht ihr alle die Samen gar nicht unterzueggen, sie saugen sich von selbst in die Erde hinein; ist es aber sehr trockene Witterung, so egget den Samen einstrichig mit leichten Eggen ein. Mit unterpflügen müßt ihr den Gras- und Kleesamen niemals, sonst geht er nicht auf, wenn er zu tief in die Erde kommt; auf starkem Boden kann man ihn bei trockener Witterung auch mit einer leichten Walze anwalzen, statt ihn zu eggen. Auf sandigem Boden ist das Walzen nicht gut, die Oberfläche wird dann sehr leicht vom Winde weggenommen und die Wurzeln der Pflanzen entblößt. In der Regel säet man eine Meße Klee, wo man einen Scheffel Gerste ausgesäet hat.

Z pozimku, gdzie bydło wasze może się jeszcze paść w polu jarzynnym lub na łąkach, musicie podorać ugór, należycie powlec i zasiać sporkiem (*spergula arvensis*), który bardzo szybko rośnie, a potem możecie na nim wasze bydło paść i tym sposobem pozyskacie lepsze pastwisko od dotychczasowego; także rychle podoranie ugoru wiele pomoże. Doświadczcie tego najprzód na małym kawałku ugoru; nasienie sporku (pięć kolan) możecie także łatwo osiągnąć; przeznaczwszy mały kawałek na nasienie, możecie z niego zebrać wielką ilość, a mając kilka kwart nasienia, możecie nim znaczny kawał obsiać, albowiem sieje się podobnie jak mak; chciałem wam także zarazem powiedzieć, iż trawa i koniczyna tym samym zasiewa się sposobem, lecz nie trzeba mieszać do kupy trawy i koniczyny, gdyżbyście nierówno siali; ziarnka koniczyny są cięższe od nasienia trawy i wszystkieby padały na jedną stronę; musicie więc najprzód siać koniczynę, a potem dopiero na nią trawę. Jeżeli traficie właśnie na wilgotną porę, nie trzeba wcale tych nasion powłóczyć: same się one wbijają w ziemię; jeżeli jest wielka posucha, to je raz przejdźcie lekko broną. Nie powinniście też nigdy zarywać nasienia trawy i koniczyny, bo nie wznijdzie, skoro będzie ziemią za nadto przyciśnione, na mocnym gruncie można je podczas suchej pory zamiast bronowania lekkim wałkiem powałkować. Na piaszczystym gruncie wałkowanie nie jest pożyteczne, albowiem powierzchnią ziemi bardzo łatwo wiatr bierze, a korzonki rośliny zostają bez ziemi. Zazwyczaj sieje się meca koniczyny, gdzie się wysiewa szefel jęczmienia.

Eure Fruchtfolge bei der Dreifelder-Wirthschaft, d. h. die Art, wie sich die Früchte nach einander folgen, ist diese:

Winterung,
Sommerung und Kartoffeln,
Brache und Erbsen,

und dann fängt wieder die Winterung an; auf der Brache habt ihr eure Weide, um diese etwas zu verbessern, könnt ihr unter die Sommerung etwas Klee säen, und so wird euer Vieh doch etwas mehr zu fressen haben, als auf der ganz unbesäeten Brache. Dieses ist also eine zweite Art, die Dreifelder-Wirthschaft etwas zu verbessern.

Wollt ihr aber zu der Sechsfelder-Wirthschaft übergehen, so ist der beste Anfang der, daß ihr es euch überlegt, wie ihr das Feld theilen wollt, denn die Felder müssen so liegen, daß ihr von eurem Hofe leicht auf jeden Schlag kommen könnt, und dann nehmt einen davon, der jetzt Sommerung trägt, und säet Klee- und Grassamen darüber, so werdet ihr im Herbst und im nächsten Jahre schon gute Weide haben; auf die Art wird sich der Anfang am leichtesten machen. Das Sammeln der Grassamen ist gar nicht so schwer, sucht euch nur einige Kenntniß davon zu verschaffen; es wachsen an allen Wegen, Grabenträndern und Grenzrainen so viel schöne Sorten Gras, gebt da nur Achtung im Juli und August, wenn sie reif werden, da könnt ihr viel sammeln, und einige Silber Groschen kann doch ein jeder von euch erübrigen, um sich für den Anfang einige Pfund zu kaufen. Die besten Sorten sind: Kammgras, Knauel oder Hundsgras, Glanzgras, Rispengras, Timothei oder Lieschgras, französisches oder englisches Reygras, Ruchgras und Wiesenschwingel.

Wasz płodozmian przy trzech polowém gospodarstwie czyli zwyczaj, w jakim płody po sobie następują jest taki:

Ozimina,
jarzyna i kartofle,
ugór i groch,

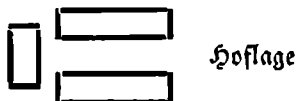
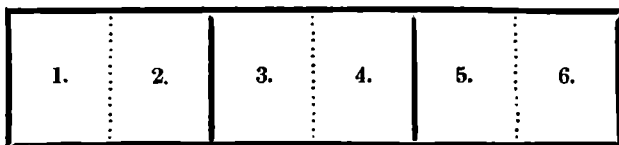
a potem znowu idzie ozimina; na ugorze macie pastwisko. Aby to cokolwiek polepszyć, możecie w jarzynę trochę koniczyny zasiał; a tak bydło wasze będzie miało więcej co zjeść, niż na nieposianym ugorze. Ten tedy jest drugi sposób polepszenia nieco gospodarstwa trzechpolowego.

Jeżeli zaś obierzecie sześciopolowe gospodarstwo, najlepiej zacząć od zastanowienia się nad podzieleniem gruntu; albowiem pola tak muszą być podzielone, iżbyście z waszego podwórza łatwo dostać się mogli na każdy oddział, i potem weźcie jedno z nich, które teraz zasiane jest jarzyną i zasićcie na nim koniczynę i trawę, a będziecie już w jesieni w następnym roku dobre mieli pastwisko; od tego można będzie najłatwiej zacząć. Zbieranie nasion trawnych nie jest tak dalece trudnym; starajcie się tylko z niemi poniekąd obeznać; przy wszystkich drogach, po brzegach rowów i miedzach granicznych rośnie bardzo wiele pięknych gatunków traw; dajcie tylko baczenie w Lipcu i Sierpniu na ich dojrzewanie, w ten czas ich wiele będziecie mogli nazbierać, a na kilka trojaczków potrafcie się przecie zdobyć, aby kupić na zaczęcie kilka funtów. Najlepsze gatunki są: Grzebienica tęga, psia trawa kupkowa, lisi ogon łąkowy, ostrzyca, trawa wiechowa, brzanka, życica trwała czyli rajgras francuzki i angielski, tomka wonna, i kostrzewa łączna.

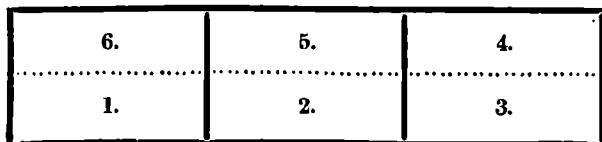
Vielleicht habt ihr in eurer Nähe irgend jemanden, der das versteht, solch eine Eintheilung zu machen, den müßt ihr darum bitten, daß er euch dabei helfe, dann wird es ganz leicht gehen. Seht einmal diese kleine Karte an; erst war die Wirthschaft in drei Felder getheilt, wie die schwarzen Linien es zeigen; nun wollen wir es in sechs Felder theilen, also jedes Feld in zwei Theile; wir ziehen bloß in der Mitte quer herüber von a nach b eine Linie, so ist jedes Feld in zwei Felder getheilt; also nun sind es sechs Felder, und die wollen wir mit Zahlen benennen: 1, 2, 3, 4, 5, 6. Im vorigen Jahre, als ich dieses Büchelchen zum ersten Male schrieb, da habe ich euch gerathen, jeden Schlag eures Feldes, wenn er an die Reihe kommt, drei Jahre zur Weide ruhen zu lassen und nur einen Schlag mit Winterung zu besäen; ich habe mir aber seitdem die Sache noch besser überlegt und ein guter Freund hat mir gerathen, euch fürs erste nur die zweijährige Ruhe anzupreisen, und das will ich auch thun, damit ihr ja im Anfang keinen Ausfall an Wintergetreide erleiden sollt; späterhin werdet ihr den Nutzen der Ruhe und der guten Weide schon einsehen, und dann können wir auch zum Theil dreijährige Ruhe eintreten lassen und etwas weniger Winterung bauen, wie ich schon oben Seite 22 davon gesprochen habe, wo ich auch den allmählichen Uebergang auseinandersetzte und bis zum Jahre 1841 gekommen war. Mit Fleiß habe ich dort die Schläge in einer andern Ordnung auf einander folgen lassen, als ich es hier in der beiliegenden Tabelle III. thue; was dort No. 2 ist, ist hier No. 6, damit ihr sehet, daß man die Eintheilung auf verschiedene Art machen kann und die Schläge in verschiedener Ordnung auf einander folgen können.

Macie może w bliskości kogo znającego się na takim podziale; proście go o pomoc, przezco sobie całą rzecz ułatwicie. Rzućcie tylko okiem na przyłączonej tu małą kartę. Naprzód było gospodarstwo na trzy pola podzielone, jak czarne linie wskazują; teraz podzielcie je na sześć pól, to jest każde pole na dwie części; pociągniemy zatem tylko w środku poprzek linią od *a.* do *b.*, a każde pole zostaje podzielonem na dwa pola; tym sposobem powstaje teraz sześć pól i te oznaczmy liczbami 1, 2, 3, 4, 5, 6. W roku przeszłym, przy pierwszym wydaniu téj książeczki radziłem wam, abyście każdy oddział waszego pola, skoro nań przyjdzie kolej, trzy lata zostawili odłogiem na pastwisko i tylko jeden oddział zasiali oziminy, lecz później zastanowiłem się gruntowniej nad tą rzeczą i pewien dobry przyjaciel radził mi, abym wam na teraz polecił tylko dwuroczni spoczynek roli, i czynię to też, abyście z początku niedoznali ubytku oziminy; później przekonacie się o użytku spoczynku i dobrego pastwiska, a wtedy może też po części nastąpić trzyletni spoczynek i będzie można cokolwiek mniej oziminy uprawiać, jak to już wyżej na stronie 23. powiedziałem rozbierając powolne przejście aż do r. 1841. Umyślnie tam oddziały w innym porządku oznaczyłem, jak tu na dołączonej tablicy No. III., co tam było numerem 2gim jest tu numerem 6tym, abyście widzieli, iż można podział rozmaitemi sposobami zrobić i że oddziały w rozmaitym porządku po sobie następować mogą.

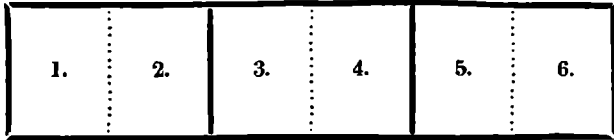
Wenn ihr nur von eurem Hofe aus gut auf jeden Schlag herauf kommen könntet, hat z. B. euer Feld diese Form :

so könnt ihr jedes Feld auch der Länge nach in zwei Schläge theilen, wie es hier die punktirten Linien anzeigen. Was eine Farbe hat, war früher ein Feld; es ist nur nicht gut, wenn die Schläge gar zu lang und zu schmal werden, man kann dann nicht gut quer über ackern und nicht gut darauf hüten; hier in dieser Tabelle II. habe ich die Felder grade so quer über getheilt und bezeichnet, wie in der früheren Auflage dieses Büchleins; ihr könnt aber euer Feld so theilen, wie in dieser Figur die punktirten Linien es anzeigen, und etwa auf der einen oder der andern Schlaggrenze nach No. 4 oder 5 oder 6 einen Weg oder Trift liegen lassen, die ihr, wenn ihr sie nicht mehr braucht, wieder umpflügt und besäet.

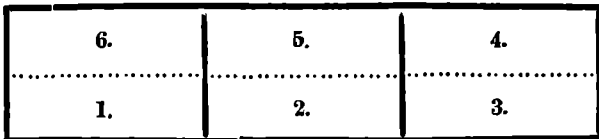

Skoro tylko z waszego podwórza dobry macie przystęp do każdego oddziału, i skoro wasze pole tak na przykład wygląda :

położenie podwórza.

możecie każde pole i w dłuż na dwa oddziały podzielić, jak to tutaj linia kropkowana pokazuje. Co ma jedną farbę było dawniej jedným polem, ale nie jest dobrze, gdy oddziały są za długie a za wąskie, niemożna ich wtedy dobrze w poprzek orać i dobrze na nim paść. Tu w tablicy II. podzieliłem i oznaczyłem pola tak w poprzek, jak w przeszłym wydaniu téj książeczki; ale możecie wasze pole tak podzielić jak na téj figurze kropkowana linia pokazuje i możecie na jednéj lub drugiéj granicy oddziałów podług numeru 4go, 5go lub 6go pozostawić drogę czyli wygon (wyganowisko), który, skoro nie będzie potrzebny, możecie znowu porać i zasiać.

położenie   podwórza.

Liegt das Gehöft mitten auf dem Acker, da läßt sich die Eintheilung immer am schönsten machen; nur nie muß man aber so theilen, wie es die punktirten Linien in dieser Figur anzeigen:

	I.
..... I.	2.
	3.
..... II.	4.
	5.
..... III.	6.

sonst werden die Schläge zu lang und dabei gar zu schmal. Also in No. 6 säet ihr jetzt über die Sommerung Klee- und Grassamen. Nun befehlet einmal die hier beiliegende Tabelle No. II.; die obern Zahlen bedeuten die Nummer der Schläge, und an der Seite steht die Jahreszahl; also könnt ihr daraus sehen, was in jedem der folgenden Jahre in jedem Schlage für eine Frucht stehen muß. — So leicht wirds nun freilich in der Wirklichkeit nicht gehen, als das auf dem Papier aussieht; aber wenn ihr nur jemanden habt, der euch guten Rath giebt, so wirds schon gehen, wenn auch in den ersten Jahren die Früchte auf den Feldern wirklich etwas bunt durcheinander stehen sollten; denn man muß zuweilen im Anfang eine Frucht hinsäen, wo sie nach der neuen Ordnung eigentlich nicht hingehört, entweder weil in dem Schlage, wo sie hingehört, noch nicht der gehörige Dünger vorhanden ist, oder weil man auf einer andern Stelle den alten Dünger gern noch benutzen will. Macht nur recht viel Mist, und fahret gleich im ersten Herbst und darauf folgenden Frühjahr allen Mist zu

Jeżeli zagroda mieści się wśród roli, najpiękniejszy robi się podział, ale nigdy nietrzeba tak dzielić, jak kropkowane linie na téj figurze pokazują :

..... I	1.
..... II.....	2.
..... III.....	3.
	4.
	5.
	6.

inaczej oddziały byłyby za długie a przytem za wąskie.

Więc tedy pod numerem 6tym posiejecie teraz jarynę koniczyną i trawą. Spójrzycie teraz na dołączoną tu tablicę Nr. II.; górne liczby oznaczają numera oddziałów, a na boku wypisany jest rok; zatem możecie stąd widzieć, jakie zboże w każdym z następných lat w każdym oddziale siane być musi. — Rzecz ta niepójdzie tak łatwo, jak się okazuje na papierze; lecz jeżeli tylko macie kogo, co by wam dał dobrą radę, to wszystko pójdzie, chociaż w pierwszych latach płody na polach w rzeczy samej cokolwiek dziwacznie wydawać się będą; albowiem trzeba czasem z początku tam zasiać jaki płod, gdzie właściwie podług nowego porządku być niepowinien, bądź to że oddział, do którego on należy, nie jest jeszcze należycie wygnojony, bądź że na inném miejscu chcecie z dawnéj mierzwy jeszcze radzi korzystać. Starajcie się tylko o jak największą ilość gnoju i zaraz na jesień i wiosnę wywieźcie wszystek na kartosle, a w pierwszych latach nienierzwijcie za grubo pola, ażeby wam na więcéj

Kartoffeln, und schlägt ihn in den ersten Jahren nicht zu dick auf dem Felde, damit ihr weiter reicht, mit der Zeit werdet ihr dann schon stärker düngen können. Die Jahreszahlen, die vorn an der Tabelle stehen, könnt ihr darnach ändern, in welchem Jahre ihr den ersten Anfang macht. Hier in dieser Tabelle habe ich im Jahre 1836 noch nichts geändert, das ist der alte Zustand, wie er sich in jeder Wirthschaft vorfindet; es ist ganz einerlei, welches ihr von euern jetzigen Feldern das erste, zweite oder dritte nennt.

Wer also 1838 anfängt, schreibe oben hin statt 1836 die Jahreszahl 1837, und so muß er alle folgenden Jahreszahlen ändern. Zu den Kartoffeln müßt ihr aber schon im Herbst zuvor das Land recht gut umpflügen. Sagt nur nicht, das ist alles recht gut, aber bei uns geht es doch nicht; ihr könnt es glauben, es geht überall, und bei schlechtem Boden ist es um so nothwendiger, bei gutem ist es um so vortheilhafter, daß ihr eine solche neue Wirthschaft anfangt, wenn ihr gerne vorwärts kommen wollt. Da habe ich neulich eine kleine Wirthschaft gesehen, die war in fünf Schläge getheilt. Der Mann bauete, obgleich er gar sehr schönes Land hatte, gar kein Korn, sondern in einem Felde Kartoffeln, im zweiten Jahre Hafer, im dritten und vierten Gras, welches er zum Theil zum Saamen stehen ließ und den Saamen davon verkaufte, und im fünften Jahre Hafer, und war sehr reich dabei geworden.

Eben so wie jetzt bei euch die Winterung, oder die Sommerung, oder die Brache alle Jahr auf einem andern Fleck ist, und in 3 Jahren ist alles wieder auf dem Felde, wo es vor 3 Jahren war, eben so geht es bei der neuen Art; die Kartoffeln oder auch die andern Früchte folgen ruhig auf einander und kommen immer im nächsten Jahre

miejsca wystarczy; z czasem będziecie w stanie obfi-
ciej mierzyć. W pierwszym przedziale tablicy umiesz-
czone liczby lat możecie zmienić podług roku, w któ-
rym takie gospodarstwo rozpoczniecie. Tu na téj tablicy
w roku 1836. jeszcze nic nieodmieniłem; jest to da-
wny stan, który się w każdym gospodarstwie znajduje;
na jedno to wychodzi, które z waszych dotychczasow-
ych pól nazwiecie pierwszym, które drugim lub
trzecim.

Kto tedy zacznie w r. 1838. niechaj w tym prze-
dziale zamiast 1836. położy 1837. i podług tego niech
odmieni liczbę wszystkich lat następnych. Pod kartofle
musicie już w jesieni ziemię dobrze podorać. Nie po-
wiadajcie tylko: Wszystkoć to dobrze, ale to
przecież u nas nie idzie. Wiercie jeno, to wszę-
dzie idzie, a na lichym gruncie tem większa tego potrze-
ba, na dobrym zaś gruncie tém większa korzyść dla was,
żebyście się takiego nowego gospodarstwa jęli, jeżeli wam
szczerze o lepsze mienie chodzi. Oto niedawno mia-
łem sposobność widzieć małe gospodarstwo, które było
na pięć pól podzielone. Gospodarz, chociaż bardzo
piękną mając ziemię, niesiał wcale żyta, lecz tylko
w jednym polu kartofle, w drugim roku owies, w trze-
cim i czwartym trawę, którą po części zostawiał na
nasienie, i to przedawał, a w piątym roku owies i przy-
szedł do bardzo dobrego bytu.

Jak teraz u was ozimina lub jarzyna lub ugór każ-
dego roku na inném jest miejscu, a po trzech latach
wszystko jest znowu na polu, na którym przed trzema
laty było, tak też idzie w nowém gospodarstwie; kar-
tofle lub inne plody następują bez przerwy po sobie i

auf den nächsten Schlag, und so kommt alles in 6 Jahren rund herum; jeder Schlag bekommt in den 6 Jahren einmal Mist, trägt einmal Kartoffeln oder Sommerung, einmal Erbsen, einmal Roggen, zwei Jahr liegt er zur Weide und dann trägt er wieder Roggen. Habt ihr nun euer Land durch diese Einrichtung und namentlich durch die Ruhe, die gute Weide und die Kartoffeln, die euch gutes Winterfutter und dadurch viel Mist geben, recht in Stand gebracht, dann werdet ihr, wie ich schon oben sagte, noch andere Früchte bauen können, die mehr Geld bringen als das Korn. Dann könnt ihr in das Sommerfeld eine Menge Flachs säen, und wer recht gutes Land und etwas Wiese hat, der wird bald noch mehr Mist haben, als er zu den Kartoffeln braucht, und wird auch welchen in die Brache fahren können, und in das Winterfeld dann Weizen oder Raps säen. Um euch zu zeigen, wie ihr allmählig dahin kommen könnt, und wie die Früchte dann auf eurem Felde sich folgen werden, so habe ich diese Uebergangs-Tabelle bis zum Jahre 1854 fortgeführt. Bis dahin kann euer Feld dreimal die sechsjährige Fruchtfolge durchgehen, und wird von 6 zu 6 Jahren bedeutend an Kraft zunehmen, und danach ändert sich in dieser Tabelle auch allmählig die Fruchtfolge. Es giebt aber auch manche unter euch, die vieles sehr schlechtes Land haben, sogenanntes drei- oder sechsjähriges Roggenland, d. h. solches Land, auf dem sie nur alle 3 Jahre oder gar alle 6 Jahre einmal Roggen säen, und die übrige Zeit liegt solches Land wüste. Wie sollen denn diese es machen? Habt ihr im Untergrunde oder in der Nähe Lehm, so würde ich euch rathen, auf den Sand etwa einen Zoll dick Lehm aufzufahren; der Lehm, der solche weiße Adern hat, ist der beste; ihr habt manchen

przechodzą zawsze w następującym roku na następujący oddział, i tak wszystko w sześć lat na około obejdzic; każdy oddział będzie przez sześć lat raz mierzwionym, rodzi raz kartofle lub jarzynę, raz groch, raz żyto i dwa lata jest pastwiskiem, a potem znów rodzi żyto. Przez takie gospodarstwo, mianowicie zaś przez spoczynek, dobre pastwisko, i przez kartofle, które także dobrą paszę zimową, a tem samem wiele gnoju dają, skoro grunt wasz doprowadzicie do dobrej pory, będziecie wtenczas mogli — jak już wyżej powiedziałem — i inne uprawiać płody, które więcej przyniosą zysku, aniżeli żyto; wówczas będziecie mogli w polu jarzynnym siać wiele lnu, a kto ma dobry grunt i trochę łąki, ten wkrótce będzie miał więcej mierzwy, aniżeli pod kartofle potrzebuje i będzie ją także mógł wywozić na ugór i siać w oziminném polu pszenicę lub rzep. Aby wam pokazać, jak powoli możecie dojść do tego, i jak płody na waszém polu mają po sobie następować, doprowadziłem tę tablicę kolei do roku 1854. Aż do tego czasu może pole wasze trzy razy przejść sześcioletni płodozmian i od 6 do 6 lat znacznie się wzmocni i podług tego zmienia się powoli w tablicy płodozmian. Ale są też między wami tacy, którzy mają wiele bardzo złej roli, tak nazwanój 3 lub 6letniej roli żytniej, to jest takiej, na której tylko co 3, lub wcale co 6 lat można siać żyto, a która resztę czasu odłogiem leży. I cóż ci mają począć? Oto jeżeli pod powierzchnią gruntu lub w pobliżu macie glinę, radziłbym wam, abyście na piasek, dajmy to, na cał gliny nawieźli. Najlepsza glina jest z białemi żyłami; macie nie jeden dzień, gdziebyście waszego

Tag, wo ihr eure Zeit gar nicht besser anwenden könnt, und ihr werdet eben so viel und mehr Nutzen damit schaffen, als mit dem Schlamm, den ihr oft mit vieler Mühe aus den Reiten auf den Acker gefahren habt. Versucht einmal auf einem kleinen Fleckchen mit dem Auffahren des Lehms, breitet denselben recht gut aus, und laßt ihn recht lange auf der Oberfläche liegen; bei dem Sande, den ihr so selten bebauet, habt ihr ja dadurch keinen Schaden; dann bestellt den Acker wie gewöhnlich mit Roggen, nach dem Roggen gebt dem Lande etwas Mist, es muß aber kein langer Strohmist seyn, sondern kurzer Mist, am besten vom Rindvieh, und steckt Kartoffeln; im folgenden Jahre säet Sommerroggen und etwas Gras und Klee darüber, am besten englisches Kengras oder Knaulgras; nun wird auch das Land einige Jahre recht gute Weide geben; sobald aber das Moos anfängt, darauf zu wachsen und das Gras ausgeht, so pflügt es um und besäet es wieder mit Roggen. Durch diese Fruchtfolge könnt ihr nach und nach auch den schlechtesten Boden verbessern, und euern Kindern eine viel bessere Wirthschaft hinterlassen.

Jetzt habe ich noch eine Bitte an euch, nämlich, daß ihr nach und nach die schmalen Beete möchtet abschaffen.

Das geht bei uns nicht, werdet ihr sagen, und ihr könnt glauben, es geht doch, und ihr werdet es mir noch einmal danken, daß ich euch dazu gerathen habe. Ja, das haben schon viele angefangen, sagt ihr, und es hat nicht gehen wollen; ihr bleibt dabei, es geht nicht, und ich bleibe dabei, es geht. Ich habe auch lange geglaubt, es ginge nicht, und nun habe ich mich überzeugt, es geht, und die breiten Beete sind viel besser, als die schmalen. Die meisten Leute haben aber, wenn sie von den schmalen Beeten

czasu nie mogli lepiej użyć, a to przyniosłoby wam równie tyle i więcej pożytku, a niżeli szałm, któryście z wielkim mozołem na rolę wywozili. Zaczniście na próbę wywozić glinę na mały kawałek, rozrzućcie ją dobrze i niech długo na powierzchni leży. Wszakże przez piasek, który tak rzadko uprawiacie, nic niestracicie; potem zasiejcie rolę, jak zwykle, żytem, po życie nawieźcie na nią trochę mierzwy, ale to nie powinna być słomiasta tylko drobna, najlepiej bydłca, i zasadźcie kartofli; w następującym roku zasiejcie jarkę i cokolwiek trawy i koniczyny, najlepiej rejgras angielski i psią trawę kupkową, a tak będziecie mieli kilka lat dobre pastwisko; ale skoro mech zacznie się rzucać a trawa ginąć, to porajcie je i obsiejcie znowu żytem. Przez ten płodozmian możecie zwolna i najgorszy grunt poprawić, i pozostawić dzieciom daleko lepsze gospodarstwo.

Teraz jeszcze was o jedno proszę, oto żebyście powoli zaniechali wązkich zagonów.

To u nas nie idzie, powiecie wszyscy; ale możecie mi wierzyć, iż to pójdzie, i przyjdzie czas, gdzie mi dziękować będziecie za moją radę. Tak, już się to wielu tego chwyciło — mówicie — a nieszło; wy zostajecie przy swoim, że to nie idzie, a ja zostaję przy moim, że idzie. I ja długo byłem niewiernym Tomaszem, ale teraz przekonałem się, że to idzie i że szerokie zagony daleko są lepsze od wązkich. Ale więcej z tych, co się tego jęli, w przejściu od wązkich do szerokich zagonów, popełniło trzy błędy i dla tego się nieudało. Najprzód zaczynali to często na takim gruncie, który mało co był lub wcale nie był

zu den breiten übergangen, drei Fehler gemacht, und darum hat's nicht glücken wollen. Erstens haben sie es öfters mit solchem Lande angefangen, welches wenig oder gar keinen Dünger hatte; zweitens haben sie aus den Furchen zu viel todte Erde mit herauf gebracht, und drittens die Saat viel zu tief untergepflügt. Ihr müßt's nun besser machen. Vor allen Dingen, ihr müßt bei den schmalen Beeten bleiben oder zu den breiten Beeten übergehen, überall, wo es irgend Noth thut, müßt ihr Gräben ziehen; denn es giebt hier zu Lande an den meisten Stellen sehr strengen Untergrund, so daß das Wasser nicht gut einziehen kann, und darum sind gute Gräben, die auch guten Abfluß haben, hier nöthiger, als in manchen andern Gegenden, wo sich durchlassender Untergrund findet; und die Ränder der Gräben müßt ihr gut auseinander werfen, damit das Wasser nicht hinter den Gräbenträndern stehen bleibe, sondern leicht in die Gräben hineinziehen könne; dann werdet ihr bald aufhören, darüber zu klagen, daß euer Acker so kaltgründig sei. Das Land, welches Kartoffeln getragen hat, eignet sich am besten zu den breiten Beeten; in denselben ist Mist, und es ist durch das Behäufeln und Aushacken der Kartoffeln gut durcheinander gearbeitet, die kleinen Beete sind da schon vernichtet; also pflügt die Erbsen oder die Sommerung, die ihr das Jahr nach den Kartoffeln säet, nur ganz flach unter, oder nachdem ihr gepflügt habt, säet oben auf und egget die Saat bloß ein. Da werdet ihr wieder sagen: das Obenauffäen taugt nichts, das höre ich schon, als wenn ihr vor mir stündet; aber ich will euch sagen, wenn das Land eine gute Zurichtung hat, und man zu rechter Zeit und nicht zu spät säet, dann ist das Obenauffäen schon gut. Bisher ist das Obenauffäen größtentheils mißrathen, weil nur die

mierzwiony. Powtórcie za wiele ziemi jałowój na wierzch wyorywali. Potrzciecie za głęboko siew zaorywali. Wy to powinniście teraz poprawić. Przedewszystkiem, czy pozostaniecie przy wązkich zagonach, czy przejdziecie do szerokich, musicie wszędzie, gdzie tylko tego potrzeba, bić rowy, bo u nas najczęściej jest bardzo mocny grunt spodni, tak iż woda niemoże dobrze wsiąkać, i dla tego dobre rowy, mające przynależyty odpływ, potrzebniejsze tu są aniżeli w wielu innych okolicach, gdzie grunt spodni jest sypki; a ziemię od brzegu rowów musicie dobrze porozrzucać, aby woda niezbierała się przed rowami, lecz aby łatwo do rowów spływać mogła; wtenczas to wnet przestaniecie uważać się, iż grunt wasz jest za zimny. Rola, na której były kartofle, najzdadniejsza jest pod szerokie zagony; jest nagnojona, a przez okopywanie i wygrzebywanie kartofli dobrze z sobą pomieszana, wąskie zagony już tam są zniszczone; a zatem przyorzcie tylko miałko groch lub jarzynę, którą w tym roku po kartoflach siejcie, lub po pooraniu zasiejcie na wierzch i powleczie. Teraz wy znowu powiecie: Na wierzch siać, na nic się nie zda; słowa te jak gdybym z ust waszych słyszał; lecz ja wam powiadam, że jeżeli ziemia dobrze jest uprawiona i jeżeli się w przyzwoity czas a nie za późno sieje, wtedy siew na wierzch jest bardzo dobry. Dotychczas po większej części nieudawał się taki siew, dla tego, iż tylko źli gospodarze to czynili, gdy im się niechciało szczerze uprawić roli, lub niemogli się z uprawą w czas ułatwić. Szerokie zagony mają wiele dobrego przed wąskimi, ziemia daleko lepiej się przcrabia, dla tego że się orze bruzda przy bruz-

schlechten Wirthe es thaten, wenn sie nicht Lust hatten, sich mit der Zurichtung des Ackers viel Mühe zu geben oder nicht zeitig fertig werden konnten; die breiten Beete haben viel Vorzüge vor den schmalen Beeten, das Land wird viel besser durchgearbeitet, weil man Furche bei Furche pflügt, also durchaus nichts roh liegen bleibt, und weil man auch gut querüber pflügen kann, was viel besser ist als das Hacken; es stehet mehr Getreide auf den breiten Beeten als auf den schmalen, Klee und Gras wachsen viel üppiger, und im Sommer hält sich der Acker viel länger feucht; das zu viele Wasser aber, sowohl im Sommer wie im Winter, kann man eben so gut und fast noch besser davon ableiten, als von den schmalen Beeten. Wenn man in dem Kornstoppel die schmalen Beete zweifurchig von einander pflügt, und dann in demselben Herbst noch einmal quer über in breite Beete ackert, so ist das Land mit einem Male geebnet, man hat keine todte Erde mit herauf gebracht und zu den Kartoffeln die Zurichtung fertig. Bei breiten Beeten kann man selbst im Frühjahr die Winterungsäsaaten, zumal den Weizen, mit leichten Eggen aufeggen, ehe man Gras und Klee darüber säet, und das wird sowohl der Saat, als auch dem Grase und Klee sehr wohl thun. Die Bestellung wird bei breiten Beeten selbst leichter als bei den schmalen Beeten; schon das Pflügen an und für sich wird viel leichter, so daß fast jeder kleine Junge pflügen kann; ist der Boden im Sommer durch die Dürre hart geworden, so geht der Pflug viel ruhiger in der Erde fort und springt nicht so oft heraus; ich sage, die Ackerbestellung wird leichter, weil sie jedesmal gründlicher geschieht; denn hat man zu einer Frucht den Acker einmal gut bestellt, so geht es in den künftigen Jahren für alle folgenden Früchte schon

dzie, więc nic nie pozostanie niewzruszoném, i że można dobrze poprzek orać, co daleko lepiej jest, aniżeli radlić; więć rośnie zboża na szerokich aniżeli na wązkich zagonach, koniczyna i trawa daleko bujniej rosną, a w lecie nierównie dłużej ziemia jest wilgotna; zbyteczną zaś wodę tak w lecie jak w zimie można równie dobrze a prawie jeszcze lepiej odprowadzać, jak z wązkich zagonów. Jeżeli się wązkie zagony na ściernisku żytniem w dwie a w dwie brózdy rozorują i téj samój jesieni jeszcze raz się na poprzek w szerokie zagony orze, rola na raz będzie zrównaną, nie wydo była się też na wierzch ziemia jałowa, a pod kartofle rola jest uprawiona. Na szerokich zagonach można nawet na wiosnę oziminę, zwłaszcza pszenicę, lekkimi bronami powlec, nim się na wierzch sieje trawę i koniczynę, co tak dla oziminy, jako też dla trawy i koniczyny z wielkim będzie pożytkiem. Łatwiej się uprawia ziemia w szerokie, aniżeli w wązkie zagony; już sama orka jest daleko lżejszą, tak iż prawie lada chłopiec może orać; jeżeli ziemia w lecie przez suszę stwardła, kraje ją pług daleko równiej i niewyskakuje tak często; — powtarzam: uprawa roli jest lżejszą, bo za każdą razą gruntowniej się skutecznia, albowiem uprawwszy raz dobrze rolę pod jeden płód, uprawa w przyszłych latach pod wszystkie następujące płody jest znacznie lżejszą. Jeżeli na przykład rola dobrze jest pod żyto uprawiona, łatwo ją potem uprawić pod kar-

bedeutend leichter. Ist z. B. der Acker zum Roggen gut zugerichtet, wie leicht ist es dann, ihn nachher zu den Kartoffeln zurecht zu machen. Nach den Kartoffeln braucht man zur Sommerung und zu den Erbsen nur ein einziges Mal zu pflügen; sind die Erbsen abgeerntet, so pflügt man den Erbsstoppel um, läßt dem Acker Zeit, sich etwas zu setzen, und braucht dann den Roggen nur einzueggen, wenn es nicht besonders verwilderter oder sehr strenger Boden ist; bei solchem müßte man freilich zweimal pflügen. Bei recht niedrig gelegenen kaltgründigen Ackerstücken, wo ich durchaus die schmalen Beete für nöthig hielt, habe ich den Versuch gemacht, eine Hälfte davon in schmale Beete, und die andere Hälfte in ganz breite Beete zur Winterung zu pflügen, und fand auch daselbst die breiten Beete besser als die schmalen. Ich will es euch auch hier berechnen, daß ihr bei eurer jetzigen Dreifelder-Wirthschaft mehr Arbeit habt, als bei einer solchen Sechsfelder-Wirthschaft. Z. B. es hätte einer 90 Morgen Land; also er bestellt jetzt 30 Morgen mit Winterung, 30 Morgen mit Sommerung und Kartoffeln, und vielleicht 10 Morgen mit Erbsen. Dabei hat er folgende Arbeiten:

	Morgen		
	zu eggen	zu haken	zu pflügen
Zu Erbsen zu eggen und zu pflügen . . .	10	—	10
Erbsstoppel pflügen und eggen	10	—	10
Zu Roggen, brachen	—	—	20
wenden	—	—	20
haken	—	20	—
eggen	20	—	—
Zur Saat pflügen und eggen	10	—	30
Kornstoppel zur Sommerung, und zu den Kartoffeln stürzen, zum Theil nur zwei- furchig, ist eben so viel als	—	—	20
Zu Hafer pflügen und eggen	10	—	10
Zu Gerste und Kartoffeln wenden, haken und eggen	20	20	20
Dazu die Saatsfurche	20	—	20
also in Summa	100	40	160

tofle: Po kartoflach raz tylko ją trzeba pod jarzynę i pod groch zorać; po sprzątnieniu grochu orze się grochowisko, zostawia się roli czas do ulżenia, a żyto potem tylko się przywłóczy, jeżeli grunt nie jest bardzo zachwaszczony lub za mocny, w takim bowiem przypadku trzebaby dwa razy orać. Na gruntach niskich i zimnych, gdzie miałem wąskie zagony za koniecznie potrzebne, poorałem na próbę połowę w wąskie, drugą połowę w szerokie zagony pod oziminę, i przekonałem się, że i tam szerokie zagony lepsze są od wąskich. Oto wam też tutaj składam dowód przez obrachowanie, iż w waszém terażniejszym trzypolowém gospodarstwie więcej macie roboty, aniżeli przy takiem sześciopolowém. Na przykład ma kto 90 morgów roli, z tych obsieje teraz 30 morgów oziminą, 30 morgów jarzyną i kartoflami i może 10 morgów grochem. Przytem ma następujące roboty;

	Morgi		
	do wło- czenia	do ra- dzenia	do orania
Pod groch powlec i poorać	10	—	10
Grochowisko poorać i powlec	10	—	10
Ugór pod żyto	—	—	20
odwrócić	—	—	20
radlic	—	20	—
powlec	20	—	—
Pod siew orać i włóczyć	10	—	30
Seiernisko żytnie pod jarzynę i pod kartofle podorać, po części tylko w dwie bruzdy, więc znaczy tyle co	—	—	20
Pod owies orać i włóczyć	10	—	10
Pod jęczmień i kartofle odwracać, radlic i włóczyć	20	20	20
Do tego brózdy przy siewie	20	—	20
a zatem ogółem	100	40	160

Dagegen bei der Sechsfelder-Wirthschaft, wenn ihr in breiten Beeten ackert, habt ihr folgende Arbeiten:

	Morgen		
	zu eggen	zu hacken	zu pflügen
Zu Kartoffeln stürzen, wenden und eggen . . .	15	—	30
Zur Saat pflügen und eggen	15	—	15
Zur Sommerung pflügen und eggen	15	—	15
Nach der Sommerung zur Winterung	15	—	15
Nach der Ruhe zur Winterung brachen	—	—	15
eggen	15	—	—
wenden und eggen	15	—	15
Zur Saat pflügen und eggen	15	—	15
also in Summa	105	—	120

also habt ihr 40 Morgen weniger zu pflügen, 40 Morgen weniger zu hacken, und bloß 5 Morgen mehr zu eggen; da ihr euch aber jetzt viel breitere Eggen anschaffen könnt, so werdet ihr viel rascher die 105 Morgen eggen, als früher die 100 Morgen, und werdet viel mehr davon erndten, schöne Weide und gutes Futter haben. Eure Kühe werden bessere Milch und bessere Kälber geben, die Stuten bessere Fohlen bringen, und wenn ihr die Kälber und Fohlen, zumal im ersten Jahre, recht gut füttert, so werden sie viel größer und schöner werden. Auch wollte ich euch rathen, all eurem Vieh im Winter nicht so viel Futter auf einmal in die Krippen zu schütten oder hinter die Kaufen zu stecken; gebt ihm kleinere Portionen, und öfter des Tages, so wird nicht so viel Futter drauf gehen, das Vieh mit mehr Lust fressen und alles besser im Stande seyn. Auch würdet ihr eurem Vieh sehr helfen, wenn ihr eure Ställe wärmer einrichtet, und dazu trägt nichts so sehr bei, als eine Decke von Lehmstücken; das Versetzen der Wände mit Nähnadeln oder Quecken und dergleichen ist recht gut, wenn die Wände schlecht sind, aber es hilft nicht viel, wenn keine Decke über dem Stall ist, denn die

Natomiast macie w gospodarstwie sześciopolowém, jeżeli orzecie w szerokie zagony, następującą robotę :

	Morgi		
	do wzo- czenia	do ra- dzenia	do orania
Pod kartofle podorać, odwrócić i powlec .	15	—	30
Pod zasiew poorać i powlec	15	—	15
Pod jarzynę poorać i powlec	15	—	15
Po jarzynie pod oziminę	15	—	15
Po odleżeniu pod oziminę poorać	—	—	15
powlec	15	—	—
odwrócić i powlec	15	—	15
Pod zasiew poorać i powlec	15	—	15
ogółem	105	—	120

a zatem macie 40 morgów mniej do poorania, 40 morgów mniej do poradlenia i tylko 5 morgów więcej do powleczenia; a że teraz możecie mieć daleko szersze brony, przędź więc te 105 morgów uwleczenie, aniżeli dawniej 100 morgów, i daleko więcej z nich sprzątniecie, będziecie mieć piękne pastwisko i dobrą paszę; krowy wasze dadzą lepsze uneko i lepsze cielęta, kłacze lepsze źrebaki, i jeżeli będziecie cielęta i źrebaki dobrze paść, będą daleko roślejsze i piękniejsze. Radzę wam także bydłu podczas zimny nie sypać na raz tak dość w koryto i zakładać za drabki; dawajcie mu po trosze a częściej na dzień, przez co mniej paszy wyjdzie, bydło będzie z większą ochotą jadło, i wszystko w lepszej będzie dobie. Bardzo także dogodzicie waszemu bydełku, robiąc ciepłe obory, a do tego nic się tyle nieprzykłada jak posowy wylepione; ogacanie ścian iglicami lub perzem i t. d. jest bardzo dobre, gdy ściany są liche, ale się to na niewiele przyda, jeżeli nie masz posowy w oborze, albowiem ciepło bydłeczne

Wärme des Viehes zieht alle nach oben und verdirbt obendrein das Futter, das auf dem Stalle liegt; also würde durch eine Lehmdecke der Stall wärmer und das Futter besser bleiben. Vielleicht hat mancher von euch noch Angst vor dem großen Kartoffelbau, weil er nicht weiß, wie er alle die Kartoffeln im Winter aufheben soll, denn ein Ganzhübner muß zum wenigsten 800 bis 1000 Scheffel Kartoffeln erndten. Die Kartoffeln in Löchern aufzuheben, wenn ihr erst so viel haben werdet, das geht freilich nicht an, denn das Ausgraben der Löcher und hernach wieder das Herauschaffen der Kartoffeln aus den Löchern macht viel zu viel Arbeit und die Kartoffeln verderben auch leicht in den Gruben; ihr müßt also Haufen über die Erde machen, schüttet die Kartoffeln so auf, daß die Haufen in der Mitte etwa 4 Fuß hoch werden, dann bedeckt sie mit Stroh, je dicker, je besser, zumal unten herum recht dick; am besten ist auch solches Stroh, was die Schaafe bereits abgefressen haben, sogenannte Drschen, damit die Mäuse, der Aehren wegen, nicht Löcher in den Haufen machen; dann macht rund herum ein Gräbchen und werfet die Erde aus dem Gräbchen auf das Stroh, so daß sie zum wenigsten einen halben Fuß dick liegt. Hat es euch an Stroh gefehlt, und ihr deshalb nur dünne das Stroh über die Kartoffeln gedeckt, so könnt ihr zur Sicherheit über die Erde noch Nähnadeln oder Kartoffelkraut packen, aber das braucht ihr erst zu thun, wenn sehr starker Frost eintritt, im Herbst ist es nicht einmal gut, die Kartoffeln gleich gar zu warm zuzudecken, sie schwizen sonst zu sehr, und können dadurch anfangen zu faulen; auch setzt man oben gleich auf die Kartoffeln ein Büschel Stroh, welches, nachdem man den Haufen mit Erde zugedeckt hat, wie ein Schornstein heraussehen muß, damit die Dünste

idzie do góry i psuje nadto paszę, która leży na obrze; przez posowę wylepioną obora staje się cieplejszą, a pasza od zepsucia zabezpieczoną. Może nie jeden z was lęka się jeszcze wielkiej uprawy kartofli, ponieważ niewie jak je ma przed mrozem schować, bo całohubnik musi najmniej 800 do 1000 szefli ich sprzątnąć. Kartofle w dołach przechowywać, jeżeli ich już tyle będziecie mieli niemożna, bo wykopywanie dołów i wybieranie potem z nich kartofli wiele pracy wymaga i kartofle też bardzo łatwo się psują; musicie je więc w kopce chować; sypcie kartofle tak, aby w środku około 4. stóp wysoko leżały, potem obłóżcie je słomą im grubiej tem lepiej, zwłaszcza od dołu bardzo grubo, najlepiej objedzinami, ażeby myszy z przyczyny kłósów nierobiły dziur w kopcach; potem róbcie na okół rowek i ziemię z niego wyrzućcie na słomę, tak aby przynajmniej na pół stopy wysoko leżała. Jeżeliście dla braku słomy tylko lekko na kartofle dali pokrycie, możecie dla bezpieczeństwa pokryć ziemię jeszcze iglicami lub łęciami, ale to dopiero wtedy potrzebujecie uczynić gdy mrozy tęgie nastaną; w jesieni nawet nie jest dobrze za nadto pokrywać kartofle, za bardzo się bowiem pocą i mogą zacząć gnić; także na wierzch kartofli zadać trzeba nieco słomy, która przy pokrywaniu kartofli ziemią nakształt komina z końca ma wysterczać, aby para z kartofli mogła nią wychodzić. Jak tylko będziecie mieli ciepłe obory, to możecie w kątach

der Kartoffeln durch dieses Stroh sich heraus ziehen können. Habt ihr erst recht warme Ställe, so könnt ihr selbst in einer Ecke vom Stalle eine Menge Kartoffeln aufschütten, setzt zur Vorsicht etwas Stroh an den Wänden herum, und schüttet dann die Kartoffeln dagegen; auf die Art habt ihr gleich im Stalle einen Vorrath zum Futtern. Das Stroh, womit ihr die Haufen bedeckt habt, geht euch auch nicht verloren, ihr könnt es nachher immer noch zum Streuen gebrauchen. Seit ungefähr 10 Jahren habe ich angefangen so zu wirthschaften, wie ich es euch hier beschrieben habe, und ich gewinne auf jedem Vorwerk zum wenigsten eben soviel, selbst mehr Getreide, als ich früher in den besten Jahren erndtete, außerdem aber so viel Kartoffeln, daß ihr es mir gar nicht glauben würdet, wenn ich es euch sagte, wie viel, habe eine Menge Mähe- und Weideklee, so daß ich viel mehr Schaafe und Rindvieh halte als früher, und doch säe ich weniger Getreide aus, und habe mir nicht mehr Zugvieh angeschafft, obgleich ich sehr viele Bauerdienste verloren habe; auch glaubt nicht, daß ich nur guten Boden habe; ich habe mitunter recht sehr leichten Acker und sehr viel kaltgründiges Land, aber aller Acker hat sich durch Ruhe und Dünger unglaublich gebessert.

Nun zum Schluß will ich es euch allen wünschen, daß ihr dies kleine Buch nicht umsonst mögt gelesen haben.

obór wiele kartofli sypać; dla bezpieczeństwa postawcie przy ścianie nieco słomy i sypcie potem kartofle. Tym sposobem będziecie je zaraz mieć w oborze na paszę. Słoma, którąście okryli kopce, także nieginie, możecie jej potem zawsze jeszcze na słańsko użyć. Może od lat 10. zacząłem tak gospodarować, jak wam tu opisałem, i sprzątam na każdym folwarku najmniej tyle, a nawet i więcej zboża, niż dawniej w najlepszych latach; a oprócz tego tyle zbieram kartofli, iżbyście mi ani nieuwierzyli, gdybym wam powiedział; mam mnóstwo koniczyny na siano i na pastwisko, tak iż daleko więcej owiec i bydła chowam aniżeli dawniej, a przecież mniej wysiewam zboża i niekupiłem więcej bydła roboczego, chociaż utraciłem wiele zaciągu; niemyślcie też, żebym miał tylko dobre grunta; nie; mam ja także i bardzo lekkie i bardzo wiele zimnych gruntów, ale wszystka rola nie do uwierzenia polepszyła się przez wypocznienie i mierzwę.

Kończąc życzę wam wszystkim, żebyście nie na próżno tę książeczkę czytali.

Tabella I

Tablica I

1	2	3	4	5	6
Wierbaring	3 Tumiasing i sawagna i cokoltrick	4 Tumiasing i sawagna i cokoltrick	5 Tumiasing i sawagna i cokoltrick	6 Tumiasing i sawagna i cokoltrick	6 Tumiasing i sawagna i cokoltrick
ozimina	3 Tumiasing i sawagna i cokoltrick	4 Tumiasing i sawagna i cokoltrick	5 Tumiasing i sawagna i cokoltrick	6 Tumiasing i sawagna i cokoltrick	6 Tumiasing i sawagna i cokoltrick

Gyftog u

polożenie podwarza

I

II

III

1836	Wierbaring ozimina	Tumiasing jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1837	Wierbaring pastwisko	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1838	Wierbaring groch	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1839	Wierbaring groch	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1840	Wierbaring żyto	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1841	Wierbaring pastwisko	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1842	Wierbaring żyto	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1843	Wierbaring żyto	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1844	Wierbaring kartofle	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1845	Wierbaring kartofle	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1846	Wierbaring żyto	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1847	Wierbaring pastwisko	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna
1848	Wierbaring pastwisko	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna	Wierbaring jarzyna

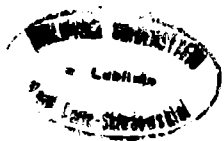

Tabelle II.

Tablica II.

*Graniculiza Crui. Felix. Wiatyfaft viny, fufz
 Jafa vuvyfafufz.*

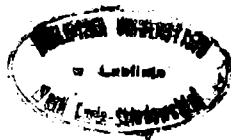
*Zwyczajne trzechpolowe gospodarstwo w szescioletnim
 przebiegu.*

1.

2.

3.

1836.	Wiataryny. ozimina.		Wiataryny i in. jarzyna.	Skrotok. falu. kartofle.	Lwafza. ugor.	fobpan. groche.
1837.	Wiataryny. jarzyna.	Skrotok. falu. kartofle.	Lwafza. ugor.	fobpan. groche.	Wiataryny. ozimina.	
1838.	Lwafza. ugor.	fobpan. groche.	Wiataryny. ozimina.	Skrotok. falu. kartofle.	Wiataryny. jarzyna.	
1839.	Wiataryny. ozimina.	Skrotok. falu. kartofle.	Wiataryny. jarzyna.	fobpan. groche.	Lwafza. ugor.	
1840.	Skrotok. falu. kartofle.	Wiataryny. jarzyna.	fobpan. groche.	Lwafza. ugor.	Wiataryny. ozimina.	
1841.	fobpan. groche.	Lwafza. ugor.	Wiataryny. ozimina.		Wiataryny. jarzyna.	Skrotok. falu. kartofle.

A 7675

Agricult. Mife

75

Biblioteka Uniwersytetu
M. CURIE-SKŁODOWSKIEJ
w Lublinie

A 5922

BIBLIOTEKA U. M. C. S.

Do użytku tylko w obrębie
Biblioteki